מסילת ישרים — בבאור מדת הזריזות

בְּבֵאוּר מִדַּת הַזְּרִיזוּתאַחַר הַזְּהִירוּת יָבוֹא הַזְּרִיזוּת, כִּי הַזְּהִירוּת סוֹבֵב עַל ה"לֹא תַעֲשֶׂה" וְהַזְּרִיזוּת עַל הָ"עֲשֵׂה", וְהֵיְנוּ (תהילים לד טו): סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב.

וְעִנְיָנוֹ שֶׁל הַזְּרִיזוּת מְבֹאָר, שֶׁהוּא הַהַקְדָּמָה לַמִּצְוֹת וּלְהַשְׁלָמַת עִנְיָנָם. וְכַלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים ד): זְרִיזִים מַקְדִּימִים לַמִּצְוֹת.

וְזֶה, כִּי כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ פִּקְחוּת גָּדוֹל וְהַשְׁקָפָה רַבָּה לִנָּצֵל מִמּוֹקְשֵׁי הַיֵּצֶר וּלְהִמָּלֵט מִן הָרַע שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בָּנוּ לְהִתְעָרֵב בְּמַעֲשֵׂינוּ כֵּן צָרִיךְ פִּקְחוּת גָּדוֹל וְהַשְׁקָפָה לֶאֱחֹז בַּמִּצְוֹת וְלִזְכוֹת בָּהֶם וְלֹא תֹאבַדְנָה מִמֶּנּוּ.

כִּי כְּמוֹ שֶׁמְּסַבֵּב וּמְשְׁתַּדֵּל הַיֵּצֶר הָרַע בְּתַחְבּוּלוֹתָיו לְהַפִּיל אֶת הָאָדָם בְּמִכְמוֹרוֹת הַחֵטְא, כֵּן מִשְׁתַּדֵּל לִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת וּלְאַבְּדָם מִמֶּנּוּ.

וְאִם יִתְרַפֶּה וְיִתְעַצֵּל וְלֹא יִתְחַזֵּק לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וְלִתְמֹךְ בָּם, יִשָּׁאֵר נָעוּר וָרֵיק מֵהֶם בְּוַדַּאי.

וְתִרְאֶה כִּי טֶבַע הָאָדָם כָּבֵד מְאֹד, כִּי עָפְרִיּוּת הַחָמְרִיּוּת גַּס, עַל כֵּן לֹא יַחְפֹּץ הָאָדָם בְּטֹרַח וּמְלָאכָה. וּמִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכוֹת לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, צָרִיךְ שֶׁיִּתְגַּבֵּר נֶגֶד טִבְעוֹ עַצְמוֹ וְיִתְגַּבֵּר וְיִזְדָּרֵז.

שֶׁאִם הוּא מַנִּיחַ עַצְמוֹ בְּיַד כְּבֵדוּתוֹ, וַדַּאי הוּא שֶׁלֹּא יַצְלִיחַ. וְהוּא מָה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא (אבות ה, כ): הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר, וְקַל כַּנֶּשֶׁר, וְרָץ כַּצְּבִי, וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וְכֵן מָנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לב) בַּדְּבָרִים הַצְּרִיכִים חִזּוּק, תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וּמִקְרָא מָלֵא הוּא (יהושע א): חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי, כִּי חִזּוּק גָּדוֹל צָרִיךְ לְמִי שֶׁרוֹצֶה לִכְפּוֹת הַטֶּבַע אֶל הֶפְכּוֹ.

וְהִנֵּה שְׁלֹמֹה שָׁנָה מְאֹד בְּאַזְהָרָתוֹ עַל זֶה בִּרְאוֹתוֹ אֶת רֹעַ הָעַצְלָה וְהַהֶפְסֵד הַגָּדוֹל הַנִּמְשָׁךְ מִמֶּנָּה וְאָמַר (משלי ו':י'-י"א): מְעַט שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט חִבֶּק יָדַיִם לִשְׁכָּב, וּבָא כִמְהַלֵּךְ רֵאשֶׁךָ וּמַחְסֹרְךָ כְּאִישׁ מָגֵן. כִּי הִנֵּה הֶעָצֵל אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה רַע בְּקוּם עֲשֵׂה, הִנֵּה הוּא מֵבִיא אֶת הָרָעָה עָלָיו בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ.

וְאָמַר (שם יח): גַּם מִתְרַפֶּה בְּמְלַאכְתּוֹ, אָח הוּא לְבַעַל מַשְׁחִית. כִּי אַף עַל פִּי שֶׁאֵינֶנּוּ הַמַּשְׁחִית הָעוֹשֶׂה אֶת הָרָעָה בְּיָדָיו, לֹא תַחֲשֹׁב שֶׁהוּא רָחוֹק מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אָחִיו הוּא וּבֶן גִּילוֹ הוּא.

וְאָמַר עוֹד לְבָאֵר רָעַת הֶעָצֵל בֵּאוּר צִיּוּרִי, מָה שֶׁיִּקְרֶה וְיִוָּלֵד לְעֵינֵינוּ יוֹם יוֹם (שם כד): עַל שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי וְעַל כֶּרֶם אָדָם חֲסַר לֵב, וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשֹׁנִים כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים וְגוֹ', וָאֶחֱזֶה אָנֹכִי אָשִׁית לִבִּי, רָאִיתִי לָקַחְתִּי מוּסָר, מְעַט שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת וְגוֹ', וּבָא מִתְהַלֵּךְ רֵישֶׁךָ וְגוֹ'.

וְהִנֵּה מִלְּבַד פְּשׁוּטוֹ אֲשֶׁר הוּא אֲמִתִּי כְּמַשְׁמָעוֹ שֶׁהוּא מָה שֶׁקּוֹרֶה אֶל שְׂדֵה הֶעָצֵל מַמָּשׁ, הִנֵּה דָּרְשׁוּ בּוֹ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, מִדְרָשׁ נָאֶה, זֶה לְשׁוֹנָם (ילקוט):

וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשֹׁנִים, שֶׁמְּבַקֵּשׁ פֵּרוּשׁ שֶׁל פָּרָשָׁה וְאֵינוֹ מוֹצֵא.

כָּסּוּ פָנָיו וְגוֹ', מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא עָמַל בָּהֶם, הוּא יוֹשֵׁב וּמְטַמֵּא אֶת הַטָּהוֹר וּמְטַהֵר אֶת הַטָּמֵא, וּפוֹרֵץ גְּדֵרָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. מָה עָנְשׁוֹ שֶׁל זֶה? שְׁלֹמֹה פֵּרְשׁוֹ (קהלת י): וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְׁכְּנֻנּוּ נָחָשׁ.

וְהֵיְנוּ, כִּי רָעַת הֶעָצֵל אֵינָהּ בָּאָה בְּבַת אַחַת, אֶלָּא מְעַט מְעַט, בְּלֹא שֶׁיֵּדַע וְיַרְגִּישׁ בָּהּ, כִּי הִנֵּה הוּא נִמְשָׁךְ מֵרָעָה אֶל רָעָה עַד שֶׁיִּמָּצֵא טָבוּעַ בְּתַכְלִית הָרָעָה.

הִנֵּה בַּתְּחִלָּה אֵינוֹ אֶלָּא מַחֲסִיר הַטּוֹרֵחַ אֲשֶׁר הָיָה רָאוּי לוֹ, וּמִזֶּה נִמְשַׁךְ שֶׁלֹּא יִלְמֹד בַּתּוֹרָה כְּכָל הַצָּרֵךְ. וּמִפְּנֵי חֶסְרוֹן הַלִּמּוּד, כְּשֶׁיָּבוֹא אַחַר כָּךְ לִלְמֹד תֵּחָסֵר לוֹ הַהֲבָנָה.

וְהִנֵּה אִלּוּלֵי הָיְתָה גּוֹמֶרֶת רָעָתוֹ בָּזֶה, כְּבָר הָיְתָה רַבָּה. אַךְ עוֹד מִתְרַבָּה וְהוֹלֶכֶת בַּמֶּה שֶׁבִּרְצוֹתוֹ עַל כָּל פָּנִים לְיַשֵּׁב הַפָּרָשָׁה וְהַפֶּרֶק הַהוּא, הִנֵּה יִגַּלֶּה בָּהּ פָּנִים שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְיַשְׁחִית הָאֱמֶת וִיהַפְּכָהּ, וְיַעֲבֹר עַל הַתַּקָּנוֹת וְיִפְרֹץ אֶת הַגְּדֵרִים,

וְסוֹפוֹ כְּלָיָה כְּמִשְׁפַּט כָּל פּוֹרֵץ גָּדֵר. אָמַר שְׁלֹמֹה: וָאֶחֱזֶה אָנֹכִי אָשִׁית לִבִּי, הִתְבּוֹנַנְתִּי עַל הַדָּבָר הַזֶּה וְרָאִיתִי גֹּדֶל הָרַע שֶׁבּוֹ שֶׁהוּא כְּאֶרֶס הַהוֹלֵךְ וּמִתְפַּשֵּׁט מְעַט מְעַט, וְאֵין פְּעָלָתוֹ נִכֶּרֶת עַד הַמִּיתָה. וְזֶהוּ, מְעַט שְׁנוֹת וְגוֹ' וּבָא כִמְהַלֵּךְ רֵישֵׁךְ וּמַחְסֹרְךָ כְּאִישׁ מָגֵן.

וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּעֵינֵינוּ כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים שֶׁכְּבָר לִבּוֹ שֶׁל הָאָדָם יוֹדֵעַ חוֹבָתוֹ וְנִתְאַמֵּת אֶצְלוֹ מָה שֶׁרָאוּי לוֹ לְהַצָּלַת נַפְשׁוֹ וּמָה שֶׁחוֹבָה עָלָיו מִצַּד בּוֹרְאוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן יַנִּיחֵהוּ, לֹא מֵחֶסְרוֹן הַכָּרַת הַחוֹבָה הַהִיא וְלֹא לְשׁוּם טַעַם אַחֵר, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכְּבֵדוּת הָעַצְלָה מִתְגַּבֶּרֶת עָלָיו.

וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר, אוֹכַל קִמְעָא, אוֹ אִישַׁן קִמְעָא, אוֹ קָשֶׁה עָלַי לָצֵאת מִבֵּיתִי, פָּשַׁטְתִּי אֶת כֻּתָּנְתִּי, אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה, חַמָּה עַזָּה בָּעוֹלָם, הַקָּרָה רַבָּה אוֹ הַגְּשָׁמִים, וְכָל שְׁאָר הָאֲמַתְלָאוֹת וְהַתּוֹאֲנוֹת אֲשֶׁר פִּי הָעַצֵּלִים מָלֵא מֵהֶם. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, הַתּוֹרָה מְנַחַת, וְהָעֲבוֹדָה מְבֻטֶּלֶת, וְהָאָדָם עוֹזֵב אֶת בּוֹרְאוֹ. הוּא מָה שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר (קהלת י): בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת.

וְאוּלָם אִם תִּשְׁאַל אֶת פִּי הֶעָצֵל, יָבוֹא לְךָ בְּמַאֲמָרִים רַבִּים מִמַּאֲמְרֵי הַחֲכָמִים, וְהַמִּקְרָאוֹת מִן הַכְּתוּבִים, וְהַטְּעָנוֹת מִן הַשֵּׂכֶל, אֲשֶׁר כֻּלָּם יוֹרוּ לוֹ, לְפִי דַּעְתּוֹ הַמְּשֻׁבָּשֶׁת, לְהָקֵל עָלָיו וּלְהַנִּיחוֹ בִּמְנוּחַת עַצְלוּתוֹ.

וְהוּא אֵיננוּ רוֹאֶה שֶׁאֵין הַטְּעָנוֹת הָהֵם וְהַטְּעָמִים הָהֵם נוֹלָדִים לוֹ מִפְּנֵי שִׁקּוּל דַּעְתּוֹ, אֶלָּא מִמְּקוֹר עַצְלוּתוֹ הֵם נוֹבְעִים, אֲשֶׁר בִּהְיוֹתָהּ הִיא גּוֹבֶרֶת בּוֹ, מַטָּה דַּעְתּוֹ וְשִׂכְלוֹ אֶל הַטְּעָנוֹת הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל הַחֲכָמִים וְאַנְשֵׁי הַדֵּעָה הַנְּכוֹנָה. הוּא מָה שֶׁשְּׁלֹמֹה צוֹוֵחַ וְאוֹמֵר (משלי כו): חָכָם עָצֵל בְּעֵינָיו מִשִּׁבְעָה מְשִׁיבֵי טָעַם.

כִּי הָעַצְלָה אֵיננָּה מַנַּחַת לוֹ שֶׁיִּהְיֶה אֲפִלּוּ חָשׁ לְדִבְרֵי הַמּוֹכִיחִים אוֹתוֹ, אֶלָּא יַחְשֹׁב הַכֹּל לְתוֹעִים וְשׁוֹטִים וְהוּא לְבַדּוֹ חָכָם.

וְהִנֵּה תֵּדַע כִּי זֶה כְּלָל גָּדוֹל מְנֻסֶּה בִּמְלֶאכֶת הַפְּרִישׁוּת, שֶׁכָּל קֻלָּא צְרִיכָה בְּדִיקָה. כִּי אַף עַל פִּי שֶׁיְּכוֹלָה לִהְיוֹת יְשָׁרָה וּנְכוֹחָה, אָמְנָם, קָרוֹב הַדָּבָר שֶׁתִּהְיֶה מֵעֵצוֹת הַיֵּצֶר וּמִרְמוֹתָיו, עַל כֵּן צָרִיךְ לִבְדֹּק אַחֲרֶיהָ בַּחֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת רַבּוֹת. אִם אַחַר כָּל אֵלֶּה תִּצְדַּק, וַדַּאי שֶׁהִיא טוֹבָה.

כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, חִזּוּק גָּדוֹל צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְחַזֵּק וּלְהִתְגַּבֵּר בִּזְרִיזוּת לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹת, בְּהַשְׁלִיכוֹ מֵעָלָיו כֹּבֶד הָעַצְלָה הַמְעַכֶּבֶת עַל יָדוֹ.

וְתִרְאֶה שֶׁהַמַּלְאָכִים נִשְׁתַּבְּחוּ בַּמִּדָּה הַטּוֹבָה הַזֹּאת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (תהלים קג): גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ. וְאוֹמֵר (יחזקאל א): וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָש�וֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק. וְהִנֵּה אָדָם הוּא אָדָם וְלֹא מַלְאָךְ, עַל כֵּן אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיַּגִּיעַ לִגְבוּרָתוֹ שֶׁל הַמַּלְאָךְ. אַךְ וַדַּאי, שֶׁכָּל מָה שֶׁיּוּכַל לְהִתְקָרֵב בְּמַדְרֵגָתוֹ אֵלָיו, רָאוּי שֶׁיִּתְקָרֵב. וְדָוִד הַמֶּלֶךְ הָיָה מְשַׁבֵּחַ עַל חֶלְקוֹ וְאוֹמֵר (תהלים קיט): חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ.